

УДК 378.015.3 : 159.922

**НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ БАР'ЄРІВ САМОРОЗВИТКУ
НА ФОРМУВАННЯ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ**

Смутьська А.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено виявленню та усуненню бар'єрів саморозвитку як суб'єктивного фактору негативного впливу на формування акмеологічної культури майбутніх правознавців. Відзначено, що саморозвитку акмеологічної культури майбутніх правознавців сприяють тренінги, під час яких вони навчаються ораторській майстерності.

Ключові слова: акмеологія, правознавці, культура, класичний університет, процес формування.

**ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ БАРЬЕРОВ САМОРАЗВИТИЯ
НА ФОРМИРОВАНИЕ АКМЕОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
БУДУЩИХ ПРАВОВЕДОВ**

Смутьская А.В.

Статья посвящается изучению проблемы определения и устранения барьеров саморазвития как субъективного фактора отрицательного влияния на формирование акмеологической культуры будущих правоведа. Отмечается, что саморазвитию акмеологической культуры будущих правоведа способствуют тренинги, во время которых они учатся ораторскому мастерству.

Ключевые слова: акмеология, правоведа, культура, классический университет, процесс формирования.

**ON THE ADVERSE EFFECTS PRODUCED BY BARRIERS
IN SELF-DEVELOPMENT ON THE DEVELOPMENT OF
ACMEOLOGICAL CULTURE OF JURISTS-TO-BE**

Smuyska A.V.

The article brings up the problem of determining and eliminating inner barriers in self-development which serve as a subjective factor adversely affecting the development of acmeological culture of jurists-to-be. The author emphasises the fact that acmeological culture of jurists-to-be can be developed through trainings intended to achieve mastery in public speaking.

Key words: acmeology, jurists-to-be, culture, classical university, development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема бар'єрів завжди була і залишається актуальною для будь-якої сфери людської діяльності, зокрема й для саморозвитку. Бар'єри перешкоджають, стримують, знижують ефективність та успішність професійної підготовки майбутніх фахівців. Безумовно, вони заважають формуванню акмеологічної культури майбутніх правознавців, оскільки гальмують процеси розвитку самості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. У дослідженнях у певній мірі вивчалися пізнавальні бар'єри, аналізувалися бар'єри професійної діяльності вчителя, досліджувалися бар'єри, що виникають у процесі вивчення навчального предмету, розкривалися бар'єри педагогічного спілкування, вивчалися конфлікти як різновид бар'єрів, психологічні механізми переживань студентів-першокурсників [1; 3; 4]. Бар'єри спілкування вивчаються як особистісні фактори соціально-психологічного характеру, які заважають взаєморозумінню і соціальній взаємодії, слугують причиною конфліктів та усуваються за допомогою психологічного тренінгу та інших форм навчання міжособистісному спілкуванню.

Виділення не вирішених раніше **частин загальної проблеми**, котрим присвячується дана стаття. У підготовці правознавців ще недостатньо реалізуються ідеї акмеології, педагогічної акмеології, з позиції яких змінюється уява про роль та значущість саморозвитку працівників правової діяльності у сучасному суспільстві, житті кожної людини.

Формулювання цілей статті: дослідити бар'єри, що заважають формуванню акмеологічної культури та саморозвитку майбутніх правознавців у навчально-виховному процесі класичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У дослідженні поняття «акмеологічна культура майбутніх правознавців класичного університету» визначаємо як постійне самозростання студентів у навчальній, науковій, виховній, громадській видах діяльності, самовизначення і самоутвердження в статусі успішного студента, подолання перешкод, що заважають особистісно-професійній самореалізації в навчально-виховному процесі класичного університету.

У науковій літературі [2, с. 55-58] виявляються три перешкоди, що заважають самопізнанню та саморозвитку людини, а саме:

а) примітивна перешкода, яка заважає самопізнанню людини тим, що забороняє їй побачити історію власного виникнення, іншими словами, людина не бажає визнавати спорідненості з тваринами;

б) емоційна антипатія до визнання того, що наша поведінка підкоряється законам природної причинності, що породжує суперечності між почуттям відсутності свободи і виправданою потребою у свободі волі і бажаннями досягати високої мети;

в) егоцентризм людини, що підтримує її антипатію до власної залежності від законів природи – і тому немає нічого дивного у тому, що він так глибоко проник у суспільну свідомість. Егоцентризм заважає побудові правильних відносин з іншими людьми, оскільки така людина не може стати на позицію іншої.

Головним бар'єром саморозвитку є те, що людина не завжди стає суб'єктом власного розвитку, цю функцію за неї виконують інші люди. У такому випадку відсутня адекватна мотивація і цілі саморозвитку. Самопобудова людиною визначається випадковими обставинами, їй важко визначитися в конкретній ситуації, намітити адекватні

перспективи. У такому випадку потрібна допомога з боку інших людей, які є значущими для цієї людини.

На особистісному рівні бар'єри самопізнання дослідник В. Маралов [2, с. 55-58] поділяє на дві групи. До першої групи ним віднесено такі бар'єри, що обумовлені: а) недостатньою сформованістю мотиваційних, процесуальних та оціночних компонентів самопізнання та саморозвитку (наприклад, у людини немає вираженого інтересу до себе, який не виходить за межі простої допитливості); б) низьким рівнем сформованості дій самопізнання: виявлення, фіксація, аналіз, оцінювання, прийняття; уміння самостійно використовувати різні засоби самопізнання: ідентифікацію та рефлексію; вибудовувати адекватний образ самого себе, приймати власну особистість, набувати почуття особистої ідентичності.

До іншої групи учений відносить бар'єри, які людина сама собі створює, а саме: боїться пізнавати й розкривати власний потенціал. Такі бар'єри виникають в результаті внутрішнього страху особистості виявити у собі дещо страшне, неприємне, що зменшило б впевненість у собі, заблокувало потребу бути на рівні власних вимог. Наявність цих бар'єрів сприяє тому, що людина відмовляється від самопізнання. Для неї більш приємною є думка про те, що краще не знати про себе так багато, аніж хворобливо переживати пізнане, яке може бути проблемним і вимагати роботи над собою. Перешкодою у саморозвитку людини може бути її власне прагнення оцінити себе відповідно до вимог соціального оточення. Людина починає жити, діяти відповідно до вимог соціуму, в результаті його реальне «Я» все більше відокремлюється від ідеального «Я», котре уявляється нам як глибокі почуття, переживання, досвід особистості. Людина пізнає у собі те, що відзначають у ній інші, приймає це, починає жити відповідно того, що є насправді. Необхідно відзначити, що така подвійність приводить до внутрішніх особистісних конфліктів, розвитку невротичної особистості, багаточисленним проблемам у взаємостосунках з іншими людьми, не дивлячись на те, що людина знаходиться в атмосфері комфортності.

До найбільш поширених захисних механізмів відносяться: витіснення – виключення із свідомості імпульсів, що породжують тривожність; утворення протилежної реакції – зміни неприйнятої для

свідомості тенденції на протилежну; проекція – приписування неприйнятної для свідомості дії або думки іншій людині; перенесення – несвідоме переорієнтування з недоступного об'єкта на доступний; раціоналізація – самообдурювання, прагнення правильно пояснити нерозумні дії або вчинки. Наявність захистів заважає пізнанню себе, особливо таких особливостей, що травмують людину. Усвідомлення захистів, прийняття себе таким як є розширюють сферу самопізнання, роблять особистість гармонійною і психологічно здоровою.

По суті бар'єри виникають тому, що самопізнання особистості вимагає багато праці, великих зусиль, напруження для виконання, здійснення, подолання, опанування, втілення, що й викликано труднощами в здійсненні самопізнання.

Існує група бар'єрів, які обумовлені системою стереотипів та установок. На цю групу перешкод саморозвитку звертають увагу представники різних шкіл і напрямів у психології. Наприклад, К. Роджерс основу стереотипів поведінки та дій вбачає у надмірній прихильності особистості до соціального оточення. Прагнення вести себе і діяти як усі, відсутність альтернатив у самопобудові особистості приводить до низки стереотипних реакцій, до постійної реакції на оцінки значущих і незначущих людей. А. Маслоу зазначає перешкоди особистісного росту: негативний вплив минулого досвіду, звичок, які підштовхують людей до непродуктивних дій; соціальний вплив і груповий тиск, якому індивід не може протистояти; наявність системи внутрішнього захисту, функціонування якого створює видимість благополуччя та адаптованості особистості до оточуючої дійсності.

Заважати саморозвитку можуть й інші люди. Людині потрібно знайти у собі сили подолати бар'єри, побудувати лінію власного життя й поведінки. Така лінія називається асертивністю.

З метою виявлення перешкод, що заважають саморозвитку, майбутнім правознавцям юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна було поставлене запитання: «Що мені заважає стати успішним юристом?» (опитано 112 осіб першого і другого курсів). Студенти усвідомлюють причини, що заважають їм стати успішним юристом, а їхні висловлювання згрупуємо так:

- *невизначеність з працевлаштуванням, що пов'язане з відсутністю досвіду і можливостей його отримання, «для того, щоб стати кваліфікованим юристом, тільки теоретичного матеріалу замало», невпевненість у завтрашньому дні, «важко оцінити перспективи роботи юриста у майбутньому і вплив нашого університету на успішність моєї кар'єри юриста», «мені подобається навчання в Англії з питань організації практики – кожен рік найкращих студентів факультету беруть відомі адвокати до себе на практику, де вони беруть участь у розгляді справи, допомагають адвокату збирати факти, докази невинуватості, а потім, якщо студент покаже себе з кращого боку, то після закінчення університету цей адвокат може запропонувати місце роботи випускникові» (34%);*
- *відсутність навичок виступати перед аудиторією, «для мене дуже важко виголошувати якусь промову на сцені перед великою масою людей, але все ж таки я думаю, що зможу перебороти цей страх перед натовпом, бо це є єдина перешкода на шляху до того, щоб стати успішним юристом», недостатня сформованість умінь саморегуляції, вільно спілкуватися з іншою людиною, установлювати контакт (21%);*
- *бракує проведення тренінгів практикуючими успішними юристами, «необхідно організувати відвідування судового засідання, щоб побачити своїми очима, як відбувається процес, ввести додатковий курс з іноземної мови, громадських заходів з юридичної тематики з активною участю викладачів, викладачі мало використовують наочність» (17%);*
- *заважає лень, «години, марно витрачені у просторі Інтернету, можна було б витратити на читання історії, з якої наступного дня може бути письмове опитування, не вистачає напористості», відсутність наснаги й терпіння, цілеспрямованості, справедливості, витримки, навичок раціонального розподілу часу (14%);*
- *відсутність підручників з навчальних дисциплін, а ті, якими користуються студенти, застарілі або не збігаються з вимогами програми і викладачів (8%);*

- *не приділяється достатньої уваги людині, її розвитку, духовним цінностям, індивідуальному підходу, «хотілося б частіше бачити куратора академічної групи, спілкуватися, обговорювати різні теми, поділитися своїми проблемами» (6%).*

Отже, до труднощів, що заважають самопізнанню та саморозвитку як складових акмеологічної культури майбутніх правознавців, віднесемо:

- відсутність мотивів самопізнання й саморозвитку, а також відсутність бажання займатися самовихованням. У такому випадку утруднюється постановка цілей більш глибокого пізнання себе, самовдосконалення. Це приводить до того, що процеси самопізнання й саморозвитку набувають стихійного характеру, підкоряються законам адаптації до соціуму і діяльності, а будь-яка перешкода сприймається як трудність, обумовлена обставинами або людьми;
- низький рівень володіння способами та прийомами самопізнання й саморозвитку, що приводить до ілюзорного уявлення про себе, свою «Я»-концепцію та переживається особистістю як невпевненість або, навпаки, надмірна самовпевненість, породжує функціонування багаточисленних психологічних захистів і форм захисної поведінки. Наслідками цього є занижені або завищені самооцінки, прагнення або підкорятися, або керувати, тобто пасивний або агресивний способи взаємодії з оточуючим світом, вибір неадекватних і соціально прийнятих способів самоствердження і самореалізації;
- слабкий рівень самоповаги й розуміння власних потреб, реалізація яких може допомогти розкрити себе, реалізувати ресурсний потенціал. Це відбивається у відсутності сформованих умінь приймати й розуміти інших людей, відсутності психологічних захистів, що дозволяють заховати невпевненість і розгубленість;
- постановка неправильних життєвих цілей, вибір професії, що не відповідає нахилам і схильностям. У таких умовах людина не може реалізуватися, відчуває дискомфорт, потрапляє в кризові ситуації і не може сама вийти з них;

- недостатня сформованість механізмів самопізнання і саморозвитку: ідентифікації, рефлексії, здатності до самосприйняття і самопрогнозування. Допомагаючи розвивати такі здібності, можна значно підвищити рівень адекватності і реалістичності самопізнання і саморозвитку;
- ігнорування відомих способів самопізнання і саморозвитку, оскільки цьому заважає слабка сила волі.

З метою подолання перешкод, що заважають саморозвитку й самореалізації майбутнім правознавцям, ми проводили тренінги з формування акмеологічної культури. Ефективними виявилися вправи, метою проведення яких було розкриття професійної етики правознавців, формування юридичної техніки, особливо ораторської майстерності, вироблення альтернативного вирішення спорів у судових справах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі сказаного вище відзначимо, що досягнення акме в процесі фахової підготовки є можливим за умови виявлення та усунення бар'єрів саморозвитку. У подальшому доцільно було б розробити педагогічні умови успішного формування акмеологічної культури правознавців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деркач А.А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития / А.А. Деркач, Е.В. Селезнева. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. – 496 с. – (Серия «Библиотека психолога»).
2. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / В.Г. Маралов. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 256 с.
3. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : [монографія] / Л.С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 443 с.
4. Ярославська Л.І. Дидактичні умови подолання педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Л. І. Ярославська. – Х., 2011. – 20 с.